ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ БЕОГРАД

НАУЧНА ТРИБИНА

март–мај 2020.

програм

Предавања се одржавају
у Кнез Михаиловој 36, на првом спрату, сала 102
са почетком у 12.00 часова

тел. 011/2181-589, 2638-418 e-mail: istorinst@iib.ac.rs www.iib.ac.rs

5. март 2020.

Василије ДРАГОСАВЉЕВИЋ

ТЕРОР У ИДЕОЛОГИЈИ И ПРАКСИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАЦИОНАЛИСТА (1921–1929)

Феномен употребе терора као основне методе обрачуна са политичким неистомишљеницима представља једно од главних обележја европске политичке сцене између два светска рата. Присуство овог феномена у Краљевини Југославији нераскидиво је повезано са Организацијом југословенских националиста (ОРЈУНА), чија идеологија и методе практичног политичког деловања представљају недовољно истражену тему у југословенској и српској историографији. У уводном делу овог излагања, у најкраћим цртама, биће изложене спољне и унутрашње политичке околности које су обликовале политички миље у коме је настала ОРЈУНА као и основне идеје (теорија интегралног југословенства) на којима се заснивао идеолошки конструкт ове организације. Централну тему излагања представља феномен употребе терора (систематског насиља над политичким неистомишљеницима) у политичкој пракси ОРЈУНЕ. У овом делу биће изложен процес настанка орјунашке парамилитаристичке организације (тзв. Акциони одреди) као и идејни узори (италијански фашизам) по којима је устројена партијска милиција ОРЈУНЕ. У наставку биће изложена идејна позадина и динамика сукоба орјунашке милиције са парамилитаристичким одредима других политичких организација (КПЈ, ХСС, ЈМО, НРС и Џемијет) као и акције уперене против припадника немачке, мађарске и албанске националне мањине. Посебна пажња биће посвећена случајевима сукоба орјунашке парамилитаристичке организације са припадницима државних служби безбедности тј. на орјунашки покушај узурпације државног монопола на употребу силе. На послетку биће изложени (негативни) резултати праксе употребе терора на политички успех ОРЈУНЕ као и легат који је ова пракса оставила на политичкој сцени Краљевине Југославије. Излагање је конципирано на основу докумената из Архива Југославије, Хрватског државног архива, периодичке и мемоарске грађе, као и релевантних дела српске и стране историографије које за тему имају период европске историје између два светска рата.

19. март 2020.

Manuel LOFF

A FASCIST REGIME? SALAZAR'S ESTADO NOVO IN THE AGE OF FASCISM

The Portuguese 1926-74 authoritarian regime, and specifically Salazar's Estado Novo (New State) (1933-74), is a semi-peripheral case of Fascist/fascistised regime, systematically mentioned in the study of Fascist experiences, but mostly used in mainstream literature to display an apparently exceptional case in the the context of international Fascism, as if was a deliberately non-fascistised reactionary regime. However, the Estado Novo was a clear product, not only of the general crisis of 19th century liberal system, but of the Age of Fascism, out of which context it is irremediably indecipherable. Having survived the Nazi defeat of 1945, it was a highly complex and chameleonic historical experience, opportunistic and comparatively pragmatic, having started before the Great Depression and ending alongside the Watergate scandal and the American defeat in Vietnam, undergoing WWII, postwar new international order, Cold War, decolonisation, Cuban revolution, Rock'n'Roll, the Sputnik, landing on the Moon, Vatican II ...

The Estado Novo is relevant case-study of extreme-right coalitions, in which traditionalist and conservative components (right-wing military, liberal-conservative Republicans, Monarchists and Catholics) share goals (and adopt discourse, symbols, procedures) of Fascist minorities.

Although a significant part of international literature (Stanley Payne, Pierre Milza, ...) assumes Catholics and their Church as having prevented Salazarism (as well as Francoism) to slide into (a very narrow interpretation of) Fascism, the core years of the Age of Fascism saw Iberian right-wing Catholics and the Church hierarchy to endorse an interpretation of the post-October Revolution period to prove the need for a fascistised global solution to Communism and Liberal-Democratic religiously «indifferent» or «hostile» regimes and their democratic evolution.

There is clear evidence that Salazarist and politically organised Catholics shared with a wide majority of the European right-wingers of the 1930s' and 1940s' a common ground on which most of the Fascist European New Order was built upon, in spite of some noticeable differences with Italian Fascism and German National-Socialism.2. април 2020.

2. април 2020.

Драгић ЖИВОЈИНОВИЋ

ΣΕΡΒΟΚΡΑΤΙΑ НА СВЕТОЈ ГОРИ АТОНСКОЈ: ПРИМЕР ПРОТА ДОРОТЕЈА

За српску владавину над Светом Гором која је потрајала нешто више од четврт столећа, од јесени 1345. до јесени 1371. године, у савременим грчким изворима употребљава се неологизам σερβοκρατία („србовлада"). У том периоду не само да је атонска монашка заједница прихватала врховну политичку власт српских владара (цара Душана, цара Уроша, царице Јелене, деспота Јована Угљеше), већ су најмање тројица братственика Хиландара (Антоније током 1348. године, Доротеј између 1356. и 1366. године, Сава до 1371. године), по први пут у светогорској историји, обављала одговорну дужност прота, тј. старешине анахоретске републике. Документи на грчком језику називају Србе на челу атонског протата „србопротима" (σερβοπρώτοι). Другопоменути међу њима, Доротеј, био је неко време и хиландарски игуман (око 1355–1360), а својим делањем оставио је траг, како у српској, тако и у широј заједници монаха Свете Горе. Међу истраживачима светогорске прошлости вођена је столетна расправа око тога да ли су старешина српске монашке обитељи и први човек савеза атонских општежића иста особа. Недавно су понуђени, чини се, убедљиви одговори у прилог тези о њиховој идентичности, те је омогућено да се, на темељу релативно бројног документарног материјала из светогорских архива (акти из манастира Ватопеда, Дионисијата, Дохијара, Зографа, Кастамонита, Пантократора, Светог Пантелејмона, Светог Павла, Хиландара), целовито прикаже активност личности која је у осетљивом историјском раздобљу симултано водила две институције, које су, иако делови исте органске целине, могле бити и антагонистички настројене једна наспрам друге. Добра илустрација неспоразума и неслагања између Срба и Грка, јесте и епизода када је Доротеј свом претходнику Теодосију из Алипијског манастира, који је у два наврата био на функцији прота, одузео келију у близини Кареје. Изворник из јануара 1375. године, из времена када је српски монах већ био покојник, а и сама „србовлада" ствар прошлости, бележи да се, ипак, читава ситуација релативно срећно разрешила, будући да је Доротеј, увидевши какву неправду чини, понудио надокнаду старцу Теодосију.

16. април 2020.

Дејан ЦРНЧЕВИЋ

КУЛЕ У ФОРТИФИКАЦИОНОМ СИСТЕМУ ОДБРАНЕ СРЕДЊОВЕКОВНОГ УТВРЂЕНОГ ГРАДА СМЕДЕРЕВА

Утврђени град Смедерево чини последње и, након Београда, најмонументалније остварење фортификационе архитектуре српске средњовековне државе, те међу најрепрезентативнијим југоисточне Европе. Грађен на равном и ниском приобаљу, на ушћу реке Језаве у Дунав, у функцији престоног града српске средњовековне државе у последњим деценијама њене самосталности, он представља остварење јасно дефинисане урбане структуре, конципиране у две функционално и значењски одвојене целине (утврђено владарско боравиште и утврђено градско насеље), те предграђе изван ње. Наведена урбана целина, настала на топографијом терена условљеном простору троугаоног облика, завидне површине од око 11 ha, брањена је сложеним одбрамбеним системом сачињеним од спољних и унутрашњих бедема, у чијем контексту посебно место заузима и низ од чак 25 кула, монументалних димензија и градитељског поступка.

Како је поменути систем одбране обликован кроз више етапа грађења, остварених у последњим деценијама самосталности, те првим османске власти (1428–1479), намера рада је да презентује вишеструкост облика, структуре и начина грађења кула средњовековног града Смедерева. Поменутим

сагледавањем техничких решења у обликовању ових елемената фортификацијског система ствара се нужна основа и за целовитије разумевање њихових функција и значења, од којих су нека, поред примарно војноодбрамбених, извесно симболичка, као год и естетска. Коначно, компаративном анализом остварених поступака и промена у концепцији у односу на сличне у региону и ширем византијском културном кругу, све напред наведено омогућава и њихово контекстуално сагледавање у склопу шире слике конкретног позносредњовековног историјског тренутка.

30. април 2020.

Marco ROMIO

"LE MURA DI CATTARO". CONFLICTS, COMMUNITIES AND JURIDICAL SYSTEMS ON THE OTTOMAN-VENETIAN BORDER

The Venetian expansion on the territory between Kotor and Durrës brought during the first decades of the fifteenth century, to the creation of the province of Albania Veneta. The gradual Turkish conquests in the area reduced the Venetian possessions to Boka Kotorska, located in the territory of actual Montenegro. Despite the small size of the province of Albania, its importance was enormous for the Republic, because of its strategic location within the Adriatic Sea. Within this very limited territorial context coexisted different social and legal universes: the town of Kotor, which had internal dynamics similar to the Dalmatian cities of Split and Trogir, the community of Perast, where customary laws were combined with a deep relationship with Venice, and the tribes of Pastrovići, placed to guard the border with the Sanjak of Shkodër. During the analysed period (1573-1645) the "Albanian" border constituted one of the major areas of tension in the whole Mediterranean: in particular, the frequent corsair incursions and the Hispano-Pontifical plots presented themselves as a dangerous test bed for the Venetian and Ottoman administrators. To resolve these potentially explosive situations at diplomatic level, both powers used local "agents", who, using their influence and adherences, were fundamental to start the traditional practices of pacification. These figures had very different profiles: nobles of Kotor, chiefs of Albanian and Montenegrin clans, bishops, renegades, bandits, and other heterogeneous elements whose only common characteristic was a sort of dual belonging between seemingly opposing worlds. The research was carried out on three levels: first, I've tried to outline the main social and legal characteristics of the studied communities, with special attention to internal rites of pacification. In second instance I've defined the dynamics, both "peaceful" and conflictual, that linked the Ottoman and Venetian border populations. As a final point, I've took into consideration the figures of connection between the two powers and the local political structures, those "agents of empire" recently examined at macropolitical level by Noel Malcolm, with particular reference to their relations with their communities of origin. The archival funds used for the research came primarily from the State Archives of Venice (Senato, Dispacci; Bailo a Costantinopoli, Lettere; Collegio, Suppliche, etc.), Zadar (Generalni Providuri za Dalmaciju i Albaniju; Mletački Dragoman), Kotor (Sudsko-Notarski Spisi) and Perast (Fond Opštine Perast; Fond Porodice Visković).

14. мај 2020.

Александра ФОСТИКОВ

МОБИЛНОСТ ЗАНАТЛИЈА НА ТЕРИТОРИЈИ СРПСКИХ СРЕДЊОВЕКОВНИХ ЗЕМАЉА

Током периода средњег века, који сам по себи припада дугом аграрном добу, занатство се развијало и гранало, у складу са сопственим чиниоцима развоја. Истовремено су се одвијале диференцијација и стратификација заната, као и занатлија. Како би мобилност ове групе произвођача, коју као засебну препознаје и законодавство, била и детаљније истражена, на податке из изворног материјала примењена је постојећа подела типова покретљивости, усклађена са датим временом. Тако је и поред скромног процента поименично познатих занатлија било могуће установити да су оне мобилне, као и указати на поједине примере за одређене типове било из угла друштвене географије или кроз призму друштвено социјалне стратификације. Такође, скренута је пажња и на покретљивост унутар шире породице.